

Radovi zagrebačkih zlatara u zbirci Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu

U zbirci Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu nalazi se niz radova zagrebačkih zlatara 18. i 19. stoljeća. Ti predmeti su većinom nabavljeni tek nedavno, pošto je arhivskim i terenskim proučavanjima djelomice istražen način žigosanja zagrebačkih zlatarskih djela.

Podaci o žigosanju zagrebačkih zlatarskih radova koje je do sada mogao sabrati Muzej za umjetnost i obrt fragmentarni su a djelomice i hipotetični. Nije nam poznato da bi do sada bili pronađeni arhivski podaci o propisima i načinima žigosanja zagrebačkih zlatarskih radova od 17. stoljeća unaprijed, kakvi su sačuvani u cehovskim pravilima nekih drugih gradova.¹

Stoga su žigovi mjesnog pregleda kao i žigovi s imenima zagrebačkih zlatara djelomice prepoznati po srodnosti s kaptolskim odnosno varoškim grbom, a djelomice povezani s arhivskim podacima o djelima pojed-

¹ Najstariji do sada poznati oblik zagrebačkog zlatarskog žiga mjesnog pregleda nije još nađen ni na jednom sačuvanom zlatarskom proizvodu, a nije potvrđen ni dovoljno pouzdanim arhivskim podacima. Prikazan je na pečatu zagrebačkog kaptolskog zlatarskog ceha, kojim je potvrđena jedna svjedodžba 1687. godine. (O tome sam pisao u članku »Prilozi povijesti zlatarstva u Zagrebu« u 2 knjizi zbornika »Iz starog i novog Zagreba«, Zagreb, 1960.) Taj zagrebački žig svakako je varijanta kontrolnog žiga, kakav je upotrebljavao u 17. i 18. stoljeću zlatarski ceh u Komaromu. Radi problematičnosti kaptolskog najstarijeg žiga korisno je ovdje iznijeti i slijedeće podatke o spomenutom komaromskom žigu.

U cehovskim propisima, koje su 1603. godine preuzeli zlatari Ersekújvára, Esztergoma, Győra i Komaroma od peštanskih zlatara, nalaz se član, koji propisuje oblik kontrolnog žiga, kojim je ceh potvrđivao na zlatarskim radovima svojih članova da je provjerio kvalitet srebra. Propisi peštanskih zlatara iz 1529. godine, na temelju kojih je izrađen taj prijepis odnosno prijevod iz 1603. godine, nisu sačuvani. (Köszeghy Elemér, »Magyarországí ötvösjegyek, Budapest 1936, str. 65, 108, 110, 120, 173). Kasnije je dobio prijepis tih propisa iz 1603. mađarski grad Pápa, te su mu odobreni od kaptola u Györu god. 1614, a od grofa Eszterhazyja 1628. godine. Godine 1662. preuzeli su i zlatari Trenčina propise peštanskih zlatara iz 1529. godine. Trenčinsku povelju izdalo je na latinskom jeziku i potvrdilo gradsko vijeće (Köszeghy, nav. dj., str. 355). U tim trenčinskim propisima, koji su svojim latinskim prijepisom vjerojatno najbliži originalu peštanskih propisa, nalazi se ovaj član: *Praeterea volumus, quod talis Magister, qui argentum laboraverit, cum duobus Magistris ad minus teneatur talem sui laborem ad Magistrum Cehae ad probandum portare, et ubi talis labor probatus fuerit et bonus reperietur, inculpatur in illum laborem Sigillum* (Cehae, izbrisano) *haec litera in tali forma T.* (Köszeghy, nav. dj., str. 174). U mađarskom tekstu povelje, kojom su zlatari Pápe dobili 1614. peštanske propise, kojima su se od 1603. koristili zlatari Ersekújvára, Esztergoma, Győra i Komaroma, nalazi se u 2. članu isti propis, ali određuje da oblik cehovskog žiga mora biti SVC (u prepletu, v. Köszeghy, nav. dj., str. 174-175. i sl. na str. 175). Jednak oblik cehovskog kontrolnog žiga određen je i u prijepisu komaromskih propisa iz 1603. godine, koji je 1681. godine potvrđen komaromskim zlatarima Köszeghy, nav. dj., str. 174). Elemér Köszeghy i Sándor Mihalik, koji su se potanje bavili tim zlatarskim žigovima, smatraju da ta slova SVC znače Sigillum Visitationis Cehae. Prema Köszeghyjevim istraživanjima vjerojatno je da je uistinu samo komaromski ceh upotrebljavao taj znak. U spomenutim propisima zlatara grada Pápe nacrtan je doduše isti znak, no stvarno je kod žigosanja predmeta upotrebljavan drugi s elementima gradskog grba (Köszeghy, nav. dj., str. 280-281). Koliko je poznato, nisu ni zlatari Ersekújvára, Esztergoma ni Győra, koji su se služili jednakim propisima kao Komarom, upotrebljavali žig SVC, nego drukčije žigove. Moguće je da je i Zagrebački kaptolski žig SVCZ, koji je zapravo varijanta komaromskog žiga, bio samo predviđen za žigosanje i zato prikazan na pečatu, no vjerojatno je da zbog velike sličnosti s komaromskim nije bio upotrebljavan da ne bi došlo do zabune.

nih majstora.² Proučavanja žigova na predmetima u privatnom posjedu, koja je vršio Muzej za umjetnost i obrt u toku posljednjih 25 godina, a često i u suradnji s Konzervatorskim zavodom u Zagrebu, omogućila su da se razjasne i žigovi na predmetima nabavljenim za muzejsku zbirku. Jednako su i arhivska istraživanja tog muzeja kao i Muzeja grada Zagreba mnogo pridonijela da se pojedini predmeti mogu sa sigurnošću ili kadšto s priličnom vjerojatnošću pridati pojedinim zagrebačkim zlatarima.

Do sada najstariji poznati oblici zlatarskih žigova što su nađeni na sačuvanim radovima zagrebačkih majstora jesu žig mjesnog pregleda s brojem 13 u naro-

čito oblikovanom okviru i imeni žig s inicijalima M L u trolistu, koji su udareni na neke radove zagrebačkog zlatara Johanna Michaela Lannera u vrijeme oko 1780. godine.³ Takvi žigovi nalaze se i na priboru za jelo u zbirci Muzeja za umjetnost i obrt:

Nož i vilica, radovi Johanna Michaela Lannera oko 1780. godine, Inv. br. 10333/3 (slika 1).

a) Nož valovito izvijene željezne oštrice, vrha zaobljena i uzdignuta iznad hrpta. Na lijevoj strani liti utisnut je žig silhuete rudara (ili kovača) s čekićem na ramenu (duž. 6 mm), a u sredini žiga je slovo S. Držak od srebra, četverolisna je presjeka, rasčlanjen sa 4 uzdužna glatka reljefna lista. Oba bočna lista završavaju sa dvije konfrontirane volute, dok gornji i donji list imaju pri kraju prema unutra malen šiljast izdanak. Na drugom kraju drška (uz nož) je gladak, uvijen prsten. Na lijevoj strani drška gravirano je M:T:P i udaren žig 13.⁴ Duljina liti 14 cm, drška 9,5, čitavog noža 23,5 cm. Najveća širina liti 1,8 cm, drška 2,2 cm.

b) Vilica s dva duga šiljka na balustarskoj nožici, koja glatkim uvojem prelazi na zaobljene rašlje šiljaka. Ispod balustarskog kruškolikog zadebljanja je reljefni prsten i uvijeno podnožje, koje se kružno širi do ruba drška. Držak kao kod noža s istim graviranim inicijalima, a sa žigom koji je udaren na oblinu drška, pa je dvostruko poskočio i čini znak nalik na NIIL u tro-

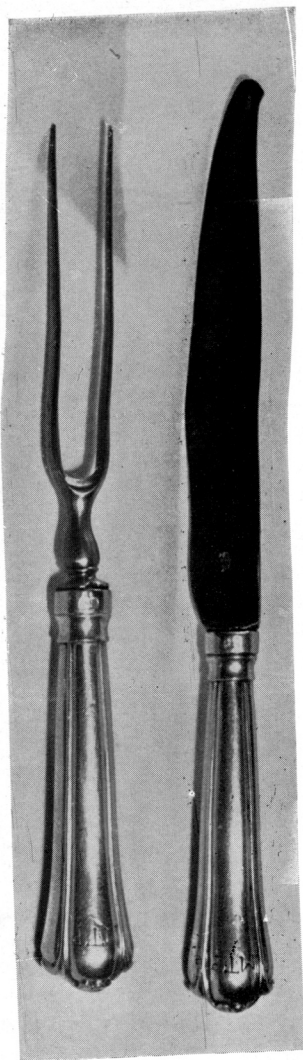
listu. To je zacjelo M L u trolistu, tj. *Johann Michael Lanner*, jer je žig 13 na nožu oblikovan kao na *Lannerovu* pastoralu u riznici zagrebačke katedrale, a i imeni žig odgovarao bi *Lannerovu* žigu, tek je neznatno izobličen zbog neravne podloge.

Dužina čitave vilice 20,7 cm, samog drška 9,5 cm.

Muzej je nabavio taj pribor iz uršulinskog samostana u Varaždinu, a slova M:T:P gravirana na dršcima zacijelo su inicijali imena i prezimena vlasnice, koja se tim priborom prvotno služila u samostanu te ga zatim njemu i ostavila.

² »Tkalčićev zbornik«, sv. II, Zagreb 1958, str. 257-280. »Iz starog i novog Zagreba«, sv. 2, Zagreb, 1960, str. 177-180.
³ »Tkalčićev zbornik«, sv. II, Zagreb 1958, str. 271-274 i bilj. 44 b.

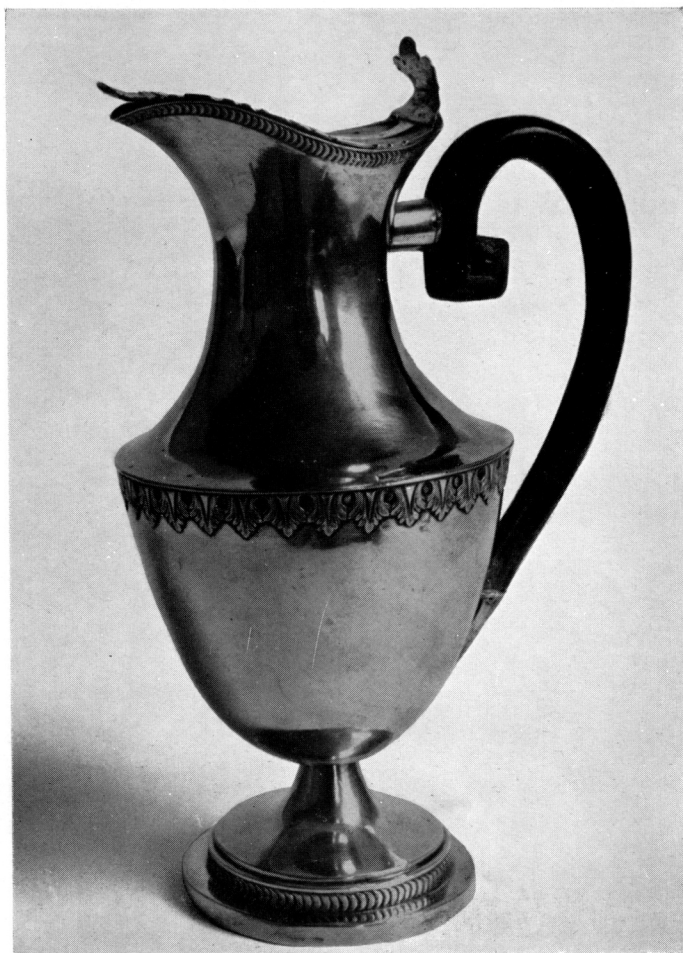
⁴ Žig se na oblini drška pomakao, po se čini kao da broj 3 ima dolje valovit zavoj, no zapravo sam broj 13 i okvir tog žiga, koji je položeno ovalan, s jednim zupcem, koji ulazi u oval s donje strane i s dva zupca odozgo, odgovara obliku žiga kakav se nalazi na radovima J. M. Lannera. Žig je ovdje, na nožu, krnj u lijevom gornjem uglu, no sudeći po njegovoj desnoj strani, gdje se razabira bočni zubac, bez sumnje se takav nalazio simetrično i na drugoj strani žiga.

1 Vilica i nož sa srebrnim drškama, rad Johanna Michaela Lannera, Zagreb, oko 1780. g. — Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, inv. br. 10333/3.

2. Spremnica s dva poklopca, srebro, rad Ferdinanda Eberhardta, Zagreb, Kaptol oko 1800. g. — Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb.

Burmutica, rad Ferdinanda Eberhardta, krajem 18, ili početkom 19. stoljeća (slika 2).

Ovalna je, promjera 6,4 x 4,5 cm., visine 2 cm., glatkih stijena, s poprečnom pregradom i sa 2 poklopca na šarku, koji su učvršćeni iznad te pregrade. Iznutra je pozlačena. Žig mjesnog pregleda je ovalan, a sastoji se od elemenata kaptolskog grba s rožnikom ispod kojeg je kula sa 2 zvijezde, a iznad rožnika nalazi se broj 13. Imeni žig je položeno pačtvorinast s inicijalima FE. Oba žiga jednaka su onima što se nalaze na pladnjiću u riznici zagrebačke katedrale kao i na žlicama u Mariji Bistrici, koji se predmeti mogu pridati majstoru *Ferdinandu Eberhardtu*.⁵

Taj zlatar spominje se u Zagrebu već 1787. godine, a 1788. zabilježeno je da je stanovao na Kaptolu br. 49-50 u »purgarskoj hiži« (danas Opatovina 17—19).⁶ Radio je u Zagrebu još 1810.^{6a}

Spremica u Muzeju za umjetnost i obrt potječe iz zagorskog dvorca Poznanovca.

Stalak posudice za mirodije, vjerojatno rad Henrika Felgera, kaptolskog zlatara početkom 19. stoljeća (inv. br. 10354, slika 5).

Sačuvan je samo stalak od srebra za, vjerojatno, staklenu posudicu, koja manjka. Stoji na 4 kovane, glatke,

⁵ »Tkalčičev zbornik«, sv. II, str. 277—278.

⁶ L. Dobronić, »Stare numeracije kuća u Zagrebu«, Zagreb 1959, str. 173.

^{6a} U posjedu g. Ivana Ožegovića u Zagrebu nalazi se lijep vrč sa spomenutim žigovima Ferdinanda Eberhardta (sl. 3—4) Visok je 29 cm. Podnožje je okruglo, glatka okomita ruba prve stepenice, dok je uspravan pojas druge stepenice blago zaobljen i urešen nizom kolutića, koji se prekrivaju poput ljusaka. Gornji dio podnožja gladak je, stožast i malo uvijen, a na njemu počiva polujajolik donji dio posude vrča, koji je gladak i samo na prijelazu na gornji dio urešen nizom spuštenih listova akantusa. Iznad njih oblikovan je jakim uvojem vrat, koji se prema otvoru izvija te s jedne strane prelazi u kljunast izljev, a na drugoj strani ima šarkom učvršćen poklopac. Uz rub otvora izveden je pojas kolutića kao na podnožju. Drvena crno obojena ručka u obliku slova C utaknuta je donjim kosim dijelom u srebrn tuljac prilemljen na donjoj strani posude, a gornji zavoj ručke prelazi u uglatu volutu. Nastavkom iznad te volute ulazi ručka u cjevast srebrn nasad na vratu vrča. Čitav vrč je vrlo skladno dimenzioniran, elegantno oblikovan u klasicističkom stilu i diskretno ornamentiran na dobro izabranim pojasevima prijelaznih česti, a izvanredno je izveden poklopac. Jedan kraj tog poklopca valovito se uzdiže iznad šarke, trilobalno je razveden i tvori prikladnu plohu za zahvat palcem pri podizanju poklopca. Ostali dio poklopca, koji pokriva otvor, valovito je priljubljen uz zavijen otvor vrča, a samo vršak mu je malko uzvijen tako da kljun izljeva ima živ akcenat otvorenih usana. Gornja ploha u obliku ovalnog lista ima po sredini glatko, šiljato rebro, koje dopire do dvije trećine dužine poklopca. Bočno od tog rebra, u nizovima izvijenih valovitih prijevaja prelijevaju se nabori lista kao pet stepenova talasa, što prekrivajući jedni druge prelaze u krajnji jezičak, što se uzdižao iznad otvora. Ti prijevoji i slojevi modelirani su izvanredno živo, meko i podatno, a srednje šiljato rebro usmjeruje im tok prema izljevu, tako da upravo sugerira promatraču gibanje talasa nabora poput valova tekucine što će se izliti iz vrča. Ta dinamičnost prirodnih oblika još je toliko barokna na ovom Eberhardtovu djelu da bismo ga mogli datirati negdje u posljednje decenije 18. stoljeća, u doba ranog klasicizma, koji je bio sačuvao još prilično elemenata baroka.

3. Vrč od srebra, rad Ferdinanda Eberhardta, Zagreb, oko 1787—1800. g. U privatnom posjedu u Zagrebu.

4. Poklopac i gornji dio srebrnog vrča, rad Ferdinanda Eberhardta, Zagreb, oko 1787—1800. g. — U privatnom posjedu u Zagrebu. (Total v. sl 3)

plosne, stilizirane životinjske nožice s plosnom kuglicom u donjem dijelu, dok je sama nožica dolje uska plosna šipka, koja se prema gore širi i na vrhu rasčlanjuje u 3 jezičasta nastavka, koji su prilemljeni na donjem dijelu ograde stalka. Ta ograda je ovalna tlorisa, izrađena od plosno kovana debljeg lima, a unutra providena uskim vodoravnim rubom, na kojemu je počivala zacijelo staklena posudica. Izvana ograda se sastoji od niza arkada na proboj, kojima lukovi stoje na širokim plosnim kapitelima parova plosnih stupova ili pilastara, kojima je zajednička baza niska i glatka. Ispod i iznad arkada teče po jedan uzak, gladak pojas.

Visina stalka je 5,6 cm, visina nožica samih 2,2 cm. Promjeri ograde 5,1 x 7,5 cm.

Žigovi na donjem pojasu ograde: žig s inicijalima u

G uspravnom ovalu H F, a mjesni u uspravnom ovalu kula sa 3 zupca i kraj nje s obje strane po jedna šestokraka zvijezda te iznad kule 13. Žig mjesnog pregleda zacijelo je kaptolski, jer je vrlo srodan onome na naprijed spomenutim predmetima sa žigom FE, tek je izostavljen tzv. rožnik iznad kule, no takve su izmjene česte na sitnim žigovima mjesnog pregleda koji sadržavaju elemente mjesnog grba.⁷ Žig s inicijalima možda pripada zlataru *Henriku Felgeru*, koji se spominje u Zagrebu između 1802. i 1831. godine.⁸ Jednaki žig

H F s jednakim žigom mjesnog pregleda nalazi se na srebrnim škarama za svijeću pohranjenim u riznici crkve u Mariji Bistrici,⁹ zatim na reljefu Madone na zvijezdi kao i na nizu votiva, koji potječu iz Marije Bistrice, a čuvaju se u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu.¹⁰

Žlica, rad zagrebačkog majstora Franje Lesnika oko 1810—1820. godine (Inv. br. 11419, slika 6).

Duga je 21,5 cm. a žigosana je okruglim žigom mjesnog pregleda s tri kule iznad kojih je broj 13. Imeni okrugli žig sadržave inicijale FL iznad kojih je četverolist.

Držim da su to znakovi mjesnog pregleda grada Zagreba i zagrebačkog zlatara Franje Lesnika iz ovih razloga. Takav žig s tri kule razlikuje se od zlatarskih ži-

⁷ Usp. npr. *E. Kőszeghy* »Magyarország ötvösjegyek«, Budapest 1936, str. 345, Székesfehérvár, str. 350; Szombathely. ⁸ *I. K. Tkalčić*. »Prvostolna crkva zagrebačka« ..., Zagreb 1885, str. 123 (1804. popravljao oplatu svetohraništa zagrebačke katedrale). U računskoj knjizi zagrebačke katedrale (sačuvanoj u riznici) zabilježeno je u stavkama 13 iz 1802. godine i 38 iz 1806. godine da je radio za zagrebačku katedralu. Prema podacima, za koje zahvaljujem dru Franji Buntaku, direktoru Muzeja grada Zagreba, spominje se u kupoprodajnim ugovorima (fassiones) Henricus Felger kao argentifaber capitularis 1815. godine. Imao kuću u Petrinjskoj ulici, a spominje se još 1831. godine.

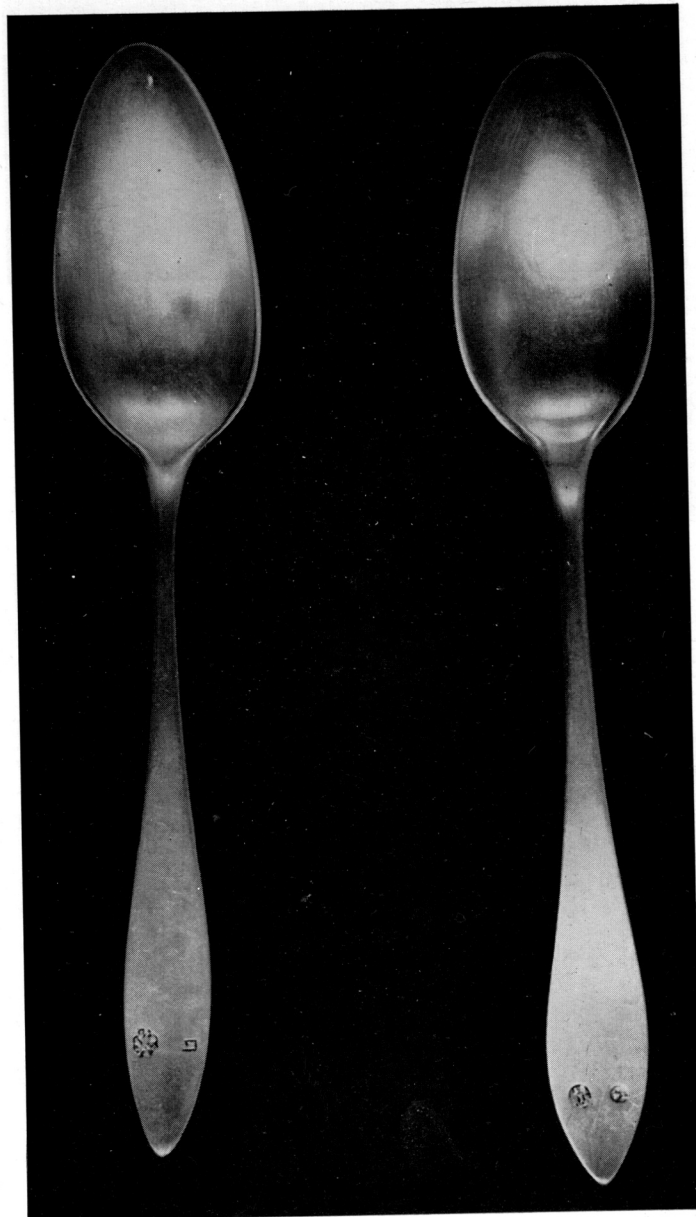
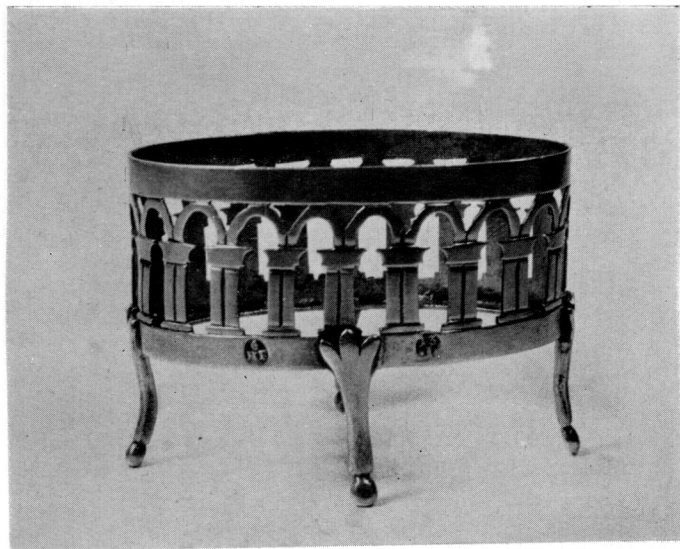
⁹ Škare za svijeću. Duljina 14, 7 cm. Žigovi se nalaze na pločici koja ulazi u pretinac za ostrižak stijenja.

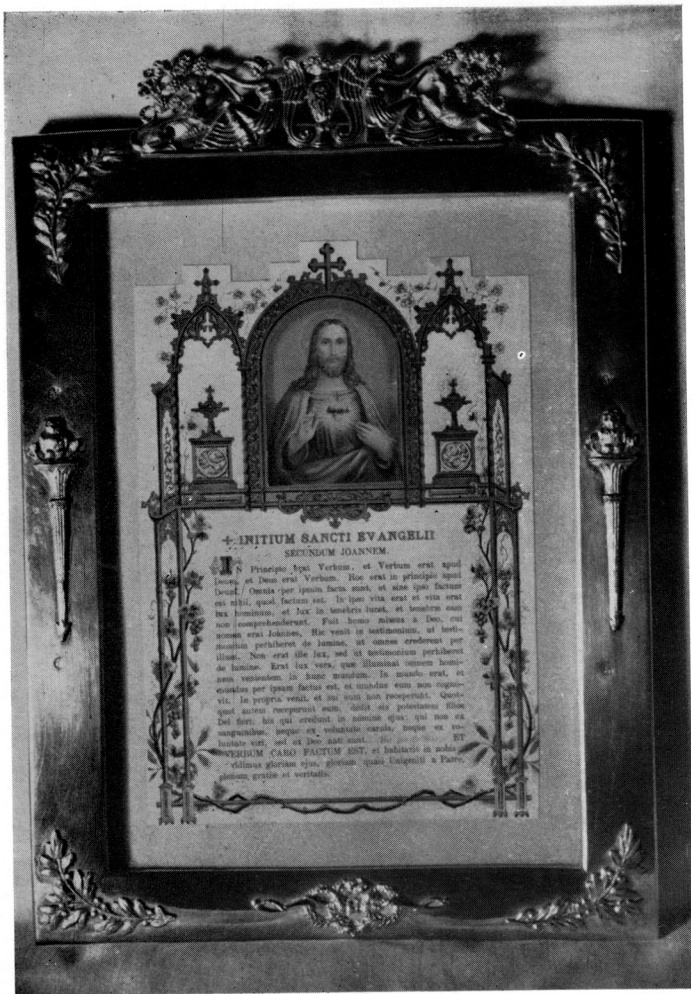
¹⁰ Kartoni s predmetima iz Marije Bistrice u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu, I/3, 17, 23; V/12, VI, 9, 17, 23, 27, 32, 34.

5. Stalak posudice za mirodije. Srebro. Vjerojatno rad Henrika Felgera, kaptolskog zlatara početkom 19. stoljeća. — Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb inv. br. 10354.

6. Žlice od srebra. Lijevo sa mjesnim žigom kule, ispod koje slovo A, a iznad koje broj 13, bočno godina 1800 (vjerojatno onodobni žig zagrebačkog Kaptola), majstorski znak nejasan (AH?, Antun Hubinek?). — Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, inv. br. 11418.

Desno: rad Franje Lesnika, Zagreb, oko 1810—1820. g. — Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, inv. br. 11419.

7. Okvir za kanonsku ploču. Rad Franje Lesnika, Zagreb 1810—1830. g. — U kapeli biskupskog dvora u Đakovu.

7. Okvir za kanonsku ploču. Rad Franje Lesnika, Zagreb 1810—1830. g. — U kapeli biskupskog dvora u Đakovu.

gova drugih gradova, koji imaju tri kule, a nalazimo ga u Zagrebu, Mariji Bistrici i Đakovu na predmetima sa žigom FL, koji nose značajke klasicizma prvih decenija 19. stoljeća. U to vrijeme živio je u Zagrebu zlatar Franjo Lesnik, koji je 1810. godine postao majstorom i članom zagrebačkog gradskog ceha,¹¹ a iste godine on je već radio za zagrebačku katedralu.¹² Godine 1820. imao je tri pomoćnika,¹³ a umro je u Zagrebu 1830. godine, star 56 godina.¹⁴ Stanovao je u Petrinjskoj ulici 244 (danas br. 30).¹⁵

Mislim da tom zlataru možemo pridati također tri okvira za kanonske ploče, što se nalaze u kapeli biskupskog dvora u Đakovu,¹⁶ kao i dva predmeta u privatnom

¹¹ U Državnom arhivu u Zagrebu: Gradski arhiv, Zagreb, protokoli br. 344: Zapisnik ceha bravara, zlatara, kolara i lončara od 1780. do 1881., folio 292.

¹² Računska knjiga (u riznici katedrale), stavka 78 iz 1810. g.

¹³ M. Stahuljak, »Zagrebačka risarska škola« ..., Tkalčićev zbornik, sv. I, Zagreb 1955, str. 154.

¹⁴ »Agramer Zeitung«, 1830/2, Intelligenzblatt Nr. 93 i 94. Zahvaljujem za taj podatak prof. Olgi Klojučar, višem kustosu Muzeja za umjetnost i obrt.

¹⁵ L. Dobronić, »Stare numeracije kuća u Zagrebu«, Zagreb 1959, str. 88—89.

¹⁶ Okviri triju kanonskih ploča (sl. 7 i 8). Dva su u obliku uspravne pačetrovine, a jedan položene. Od iskucana srebra, glatki, ukošenog unutarnjeg i vanjskog ruba. Na njima su aplicirani reljefi od pozlaćene ljevene mjedi. Gore na uskoj, vodoravnoj letvici simetrično komponirani likovi dvaju anđela, koji leđima okrenuti jedan drugome sjede svaki na svom kvadratičnom sjedalu. Svaki drži u ruci po jednu granu vinove loze s grožđem iznad lavice, koja je prednje šape stavila na koljena anđela, a na stražnjima sjedi uzvinuta repa. Anđeli su ispod istaknutih (ženskih) grudi sapeti trostrukim pojasom, koji drži dugu suknju što seže do gležanja. Krila anđela dopiru do poda i čine kao par S voluta okvir centralnoj vazi između njih. Ta vaza ima konično podnožje, ispod trupa istaknut, reljefan, spušten vijenac lišća, a na jajolikom trupu u donjem dijelu uspravno lišće akantusa i u gornjem po 1 rozetu. Mosurast vrat nosi kitu cvijeća. — U uglovima okvira aplicirana je po 1 reljefno ljevena, na proboj rađena grana lovora, a na bočnim stranicama po 1 aplika u obliku drška za baklju, no na mjestu plamena sjedi frontalno sova između dvije grančice lovora. Držak je nalik vrlo izduženom okrenutom konusu, koji je u gornjem dijelu urešen visokim, šiljatim lišćem, a ispod tog motiva dvostruki prsten odvajajući donji dio drška s uspravnim kanelurama. Na kraju drška je čaška uspravnih latica i završna kuglica. Na donjoj strani okvira apliciran je u sredini na proboj izveden reljef s motivom luka, kojemu je struna opletena oko samog luka, a na luk su nanizana tri vijenca, od kojih je srednji, veći, ovalan, od ruža, a dva manja bočna okrugla, od lovora. Žigovi su ispod i iznad applike sa sovom na dršku baklje: okrugao sa slovima FL iznad kojih je četverolist i drugi, blago uspravno ovalan, s tri kule iznad kojih je broj 13. — Veća tablica vel. 31,7 x 48 (visina sa aplikom 34,2 cm), a dvije manje vel. 32 x 24,5 cm. (visina sa aplikom 35 cm). Debljina 1,3 cm. Okviri su na drvenim okvirima. U okvirima su polihromno litografski tiskane molitve s neogotičkim okvirima i slikama Krista, Posljednje večere i Bogorodice. Označene su: Typis et sumptibus Benziger et sociorum Einsidiae in Helvetia 12012. (Te su litografije zacijelo drugom polovinom 19. stoljeća zamijenile originale starije umetke kanonskih ploča).

¹⁷ U posjedu dra Janka Jelačića u Zagrebu sačuvan je zamljiv Lesnikov pokal od kokosova oraha, okovan srebrom, iskucan, graviran i lijevan (slika 9). Kuglastoj masi kokosa dobro odgovaraju jednostavni, glatki, snažni oblici srebrenog podnožja i noge kao i plošni pojasevi koji spajaju posudu s nogom. Glatki srebrni oblici sapeti su uz rub podnožja, ispod i iznad nodusa naglašenim prstenastim pojasevima, koji ujedno skladno odmjeruju odnose među dijelovima pokala. Bilikumski karakter te posude naglašen je žovijalnim kipićem čovjeka što sjedi na vrhu poklopca s uzdignutom čašom u ruci (slika 10). To je golobrad muškarac, koji sjedi na tlu podivši lijevu nogu. Obućen je u kaput i hlače do koljena s uzdužnim ugraviranim prugama.

10. Gornji dio pokala od kokosova oraha i srebra, rad Franje Lesnika, Zagreb, oko 1810—1820. g. — U privatnom posjedu u Zagrebu.

9. Pokal od kokosova oraha, okovan srebrom, rad Franje Lesnika, Zagreb, oko 1810—1820. g. — U privatnom posjedu u Zagrebu.

posjedu u Zagrebu,¹⁷ te votiv iz crkve u Mariji Bistrici, sačuvan u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu.¹⁸

Žig mjesnog pregleda s tri kule iznad kojih je broj 13 nalazi se na votivu ruke iz crkve u Mariji Bistrici, na

Na nogama su mu čizme, a na glavi šešir. Obje ruke uzdigao je postrance, a desnom drži čašu. Preko lijevog ramena i preko prsa prelazi mu remen o koji straga kraj desnog boka obješena glatka torba položeno pačetvorinasta oblika sa šiljatim poklopcem. Na podnožju i na poklopcu su žigovi: okrugao žig s inicijalima F L iznad koji je krstolik cvjetić, a mjesni žig je uspravno ovalan s brojem 13 iznad tri kule. Visina pokala s poklopcem je 28,5 cm, a bez poklopca 20,5. Promjer podnožja je 10,3 cm. Promjer kupe 11,1, a čistog otvora 9,7 cm.

Kipić vrlo srodan ovome na Lesnikovu pokalu nalazi se na pozlaćenom mjedenom satu klasicističkog stila u zbirci Muzeja za umjetnost i obrt (inv. br. 2433). Prikazuje jednako odjevena muškarca u istom položaju no s trubljačkim rogom u desnici. Možda će biti lakše utvrditi odnos između itog kipića i onog na Lesnikovu pokalu, kad budemo bolje poznavali sačuvan Lesnikov opus i više arhivskih podataka. U zbirci dra Jelačića pribilježio sam i jednu žličicu od srebra s istim Lesnikovim žigom i istim žigom mjesnog pregleda. Na njoj je ugravirano slovo S.

¹⁸ Na kartonu V br. 19

kojem je pored toga udaren malen žig zvijezde i položen ovalan žig u kojem je gravirano krasopisnim slovima Hasz. To je zacijelo rad *Josipa Hasza*, koji je 1820. godine bio pomoćnik kod *Franje Lesnika*.¹⁹ Bilo mu je tada 25 godina. Rodom je iz Vásárhelya u Madžarskoj. Zatim je postao i sam majstorom,²⁰ a 1830. godine nalazimo u računskoj knjizi zagrebačke katedrale da je isplaćen za izvršeni rad.²¹ Ti podaci indirektno potkrepljuju i mišljenja da žig s inicijalima FL zajedno sa spomenutim mjesnim žigom označuje radove *Franje Lesnika*. Mislim da majstoru Josipu Haszu možemo opravdano pridati i lijepo posipalo za šećer, koje se nalazi u

¹⁹ *M. Stahuljak*, »Zagrebačka risarska škola« ... Tkalčićev zbornik«, sv. I, Zagreb 1955, str. 154.

²⁰ *János Kapossy*, »Magyarországi ötvösök a XVIII—XIX században«, Budapest 1934. (Posebni otisak iz časopisa »Leveltári közlemények«, XI, 1933), str. 36.: u popisu zagrebačkih obrtnika 1828. godine.

²¹ Stavka 16. iz 1830. godine: labor argentifabri Jos. Haaz solutus 6 f.

11. Vrč od srebra, rad Vinka Lehmana, Zagreb oko 1810—1819. g. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, inv. br. 10345.

privatnom posjedu u Zagrebu,²² a označeno je već spomenutim žigom tri kule zatim malim žigom zvijezde i položenim ovalnim žigom s inicijalima krasopisnog ob-

²² U zbirci obitelji Klobučar u Zagrebu sačuvano je posipalo za šećer, od srebra, iskucano i na proboj rađeno (slika 16).

Podnožje je dvanaesterolista, okomita ruba, a središnji dio podnožja uzdiže se zaobljeno kao isječak polukugle urešen naokolo nizom spuštenih listova. Gladak prsten čini prijelaz na samu posudu, koja je glatka, okrugla presjeka, proširujući se postepeno prema gore, blago zaobljena profila, a vrat joj je također gladak, mosurasto uvijen. Na njemu je učvršćen blago sveden poklopac, kome su na rubu prilemljena četiri zupca, što se natiču na vrat posude na mjestima četiri usjekline i zaokretom prelaze na izbočen rub vrata pa drže poklopac. Gornji dio poklopca izveden je na proboj, s centralnom glatkom plohom probitom u sredini okruglom rupicom, a oko nje prorezima nalik na zarez i zgrade, dok je široki okolni vijenac urešen spiralno savijenim dugim listovima. Na dnu udaren je položen ovalan imeni žig majstora s reljefnim, krasopisnim, povezanim inicijalima J H. Pored toga nalazi se žig šestokrake zvijezde kao i na nekim Lehmannovim radovima, a zatim uspravno ovalan mjesni žig s tri kule iznad kojih je broj 13. — Visina posipala bez poklopca iznosi 12,5 cm, a s poklopcem 14 cm. Promjer podnožja je 6,5 cm, a otvora vrata 5 cm.

U zbirci Muzeja za umjetnost i obrt nalazi se pod inv. br. 6157 navicula (slika 17) koja potječe iz župne crkve u Hrnetiću (kot. Karlovac), a obilježena je također krasopisnim inicijalima J H u žigu položena ovalna oblika kao na šećernici u zbirci Pučar, no pored tog žiga nema mjesnog žiga Zagreba s tri kule nego samo dva puta udaren žig šestokrake zvijezde, kakav nalazimo na spomenutoj šećernici u na votivu s Haszovim imenom u Dijecezanskom muzeju.

lika J H. Poznato je iz više primjera,²³ da su zlatari u to vrijeme, osim svog imenog žiga s potpuno ispisanim prezimenom, najčešće upotrebljavali žig s inicijalima.

Posuđe izrađeno od zagrebačkog zlatara Vinka Lehmana u drugom deceniju 19. stoljeća (slika 11—13).

Godine 1957. nabavio je Muzej za umjetnost i obrt u trgovini »Posrednik« u Zagrebu tri srebrene posude. Isprva sam pri toj kupnji na temelju podataka iz Kösze-gyjeva priručnika²⁴ smatrao da su to djela nekog novosadskog majstora, no pregledom popisa novosadskih majstora,²⁵ među kojima nisam našao ni jednog s tim inicijalima, posumnjao sam da je možda žig Zagreba zbog izvjesne sličnosti sa žigom Novog Sada smatran također novosadskim, jer su takve sličnosti znale navesti kadšto istraživače na krivu atribuciju.²⁶ Usporedbom sa žigom mjesnog pregleda na spomenutom Haszovom votivu u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu i pregledom arhivskih podataka o majstorima, koji su živjeli u Zagrebu prvih decenija 19. stoljeća, tj. u vrijeme kad su — sudeći po stilu — nastale nabavljene tri posude, postalo je vjerojatnim, da je ta tri rada izveo zagrebački zlatar Vinko Lehmann.²⁷ Kasnije je u Zagrebu nađeno više radova s takvim mjesnim žigovima, s inicijalima zagrebačkih majstora,²⁸ pa je vjerojatnost atribucije time znatno učvršćena, no s potpunom sigurnošću moći ćemo smatrati ta djela Lehmannovima, a naprijed spomenuta Lesnikovima odnosno Haszovima, kad budemo prikupili više arhivske dokumentacije o obliku gradskog kontrolnog žiga i o zagrebačkim zlatarima tog doba.

Godine 1960. nabavio je Muzej za umjetnost i obrt još jedan vrč i jednu šećernicu s jednakim žigovima VL i tri kule s brojem 13, a još jedna šećernica evidentirana je u privatnom posjedu u Zagrebu. U svrhu lakšeg daljnjeg studija Lehmannova rada objavljujemo ovdje podatke o tim predmetima (pod a—c nabavke iz 1957.

Takav žig šestokrake zvijezde upotrebljavan je i u Berlinu u 18—19. stoljeću kao jedan od kontrolnih znakova. Usp. Marc Rosenberg, »Der Goldschmiede Merkzeichen«, I. Band, Frankfurt am Main, 1922, str. 254, br. 1165. Na navikuli iz Hrnetića značajna je jednostavnost oblika i ornamentalnih motiva. Podnožje je ovalno, blago uzvijena ruba, a na gornjem sploštenom dijelu podnožja ukucani su gusto nanižani motivi sitnih listića poput paprati ili riblje kosti, a između listića su nizovi tačkica. Gornji, glatki stožasto uzvijen idio podnožja prelazi širokim plosnim prstenom u kuglast, gladak nodus, na kojem je glatka, kruškolika nožica, što nosi glatku posudu u obliku polovine uzduž razrezane ljsuke jajeta. Gore je posuda šarkom podijeljena u dvije polovice, od kojih je jedna prilemljena i tvori nepomičan poklopac, dok je druga polovica pravi pomični poklopac učvršćen o šarku. Na obim polovicama iskucan je motiv velike jedanaesterolisne palmete, glatkih listova. Visina navikule je 12 cm, donji promjeri su 6,7 x 8,8 cm, a gornji 8 x 13,5 cm. Po svojim stilskim karakteristikama ta bi navikula mogla nastati u razdoblju djelovanja Josipa Haasza, oko 1830. godine, pa bismo mogli smatrati vjerojatnom tu atribuciju.

²³ Usp. npr. Carl Knies, »Wiener Goldschmiedezeichen aus den Jahren 1781—1850«, Wien, 1905, str. 18; J. Hellmer, M. Hablin; str. 19: Jos. Mickl, Jos. Reiner i drugi u doba oko 1824. godine.

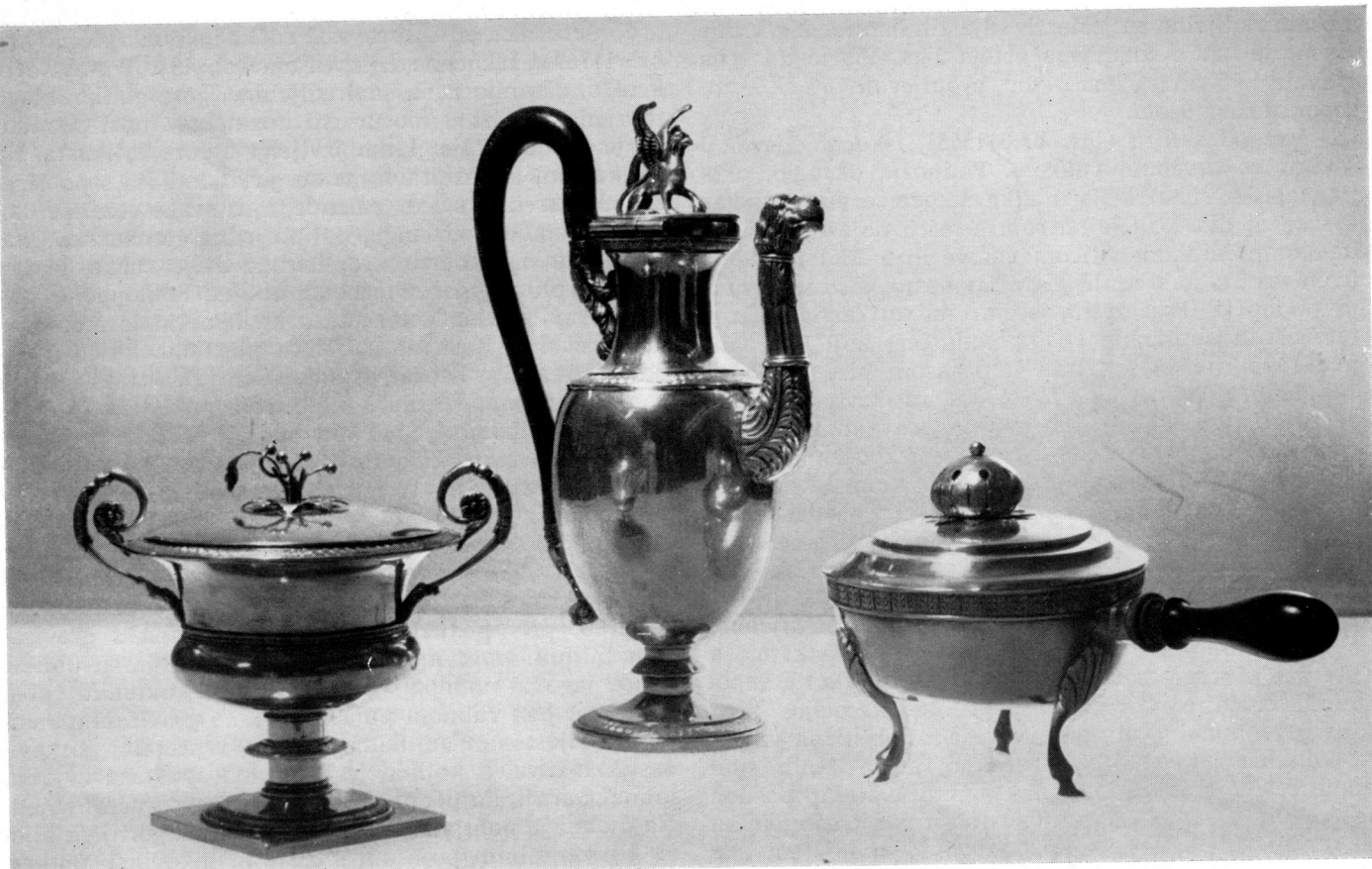
²⁴ E. Kösze-gy, »Magyarországi ötvösjegyek«, Budapest 1936, str. 358—359, gdje je navedena i starija literatura.

²⁵ J. Bach, »Prilozi historiji zlatarstva u Vojvodini«, Rad vojvođanskih muzeja, sv. 6, Novi Sad 1957, str. 242—243.

²⁶ »Rad vojvođanskih muzeja,« sv. 6, str. 245, bilj. 13, Csatai je zabunom smatrao szombathelyski mjesni žig šopronskim (E. Kösze-gy, »Magyarországi ötvösjegyek«, Budapest 1936, str. 350—351 i br. 2084).

²⁷ »Vijesti društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske«, g. VI, br. 6, prosinac 1957, str. 164—165.

²⁸ Usporedi npr. Franjo Lesnik i Josip Haasz

12. Radovi Vinka Lehmana, Zagreb oko 1810—1819. Od lijeva na desno: šećernica (inv. br. 10346), vrč (inv. br. 10345), i kaserola (inv. br. 10347). Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb.

godine, pod d i e nabave iz 1960. godine, a pod f evidentiranu šećernicu).

a) Vrč od srebra (inv. br. 10345), iskucan, ljeven i graviran (slika 11), s drvenom ručkom. Podnožje okruglo, okomita, glatka ruba, a mala glatka stepenica čini prijelaz na svedeni dio, koji je na rubu urešen pojasom graviranim pletrom od 4 trake. Malom stepenicom uzdiže se srednji, glatki, koso uzdignuti dio podnožja, koji zatim prelazi u valjkastu nogu s prstenastim, obostrano kosim nodusom, urešenim s gornje strane pojasom 2 niza povezanih rombova ispunjenih tačkama. Posuda je jajolika, glatka, a samo u gornjem dijelu urešena stepenasto izbočenim vijencem graviranog pletera. Vrat blago uvijen, gladak, pri vrhu malo ljevjkasto proširen i urešen pojasom rombova s tačkama, dok je sam rub okomit i gladak. Na njemu je šarkom učvršćen ravan, okrugao poklopac, koji prijanja uz grlo prstenastim prilemljenim donjim dijelom. Odozgo je urešen pojasom rombova s tačkama, a u glatkoj sredini učvršćen je matičnim vijkom kipić sjedećeg grifona, koji lijevom prednjom šapom pokriva kuglu. Na trbuh vrča prilemljena je cijev izljeva, urešena u donjem dijelu sa tri reljefno uzdignuta lista, a u gornjem lavljom glavom, ispod koje su četiri spuštene lista. Na suprotnoj strani učvršćena je uvijena drvena ručka pomoću dva cjevasta glatka nasada, koji lisnatim nastavcima prijanjaju uz vrat i trbuh posude. Žigovi: u uspravnom ovalu 13 iznad grada s tri kule, u krugu zvijezdica iznad VL, a iznad tog žiga malen utisnut žig krune. Visina vrča 29 cm, promjer podnožja 9 cm, otvora 7 cm.

b) Šećernica od srebra (inv. br. 10346), iskucana, ljevena i gravirana (sl. 12). Podnožje četverostrano, glatka, okomita ruba. Na toj stepenici je okrugla stopica s rubnim pojasom i dva niza rombova s tačkama. Na pri-

jelazu je s malo ukošenog gornjeg dijela stopice na valjkastu nožicu uzak pojas s položenom lisnatom granom između dva glatka prstena. Usred nožice malo prema dolje ukošen obod sa dva niza rombova ispunjenih tačkama. U gornjem dijelu nožice isti motiv grane kao na dnu. Donji dio posude u obliku sploštene polukugle, a gornji dio odvojen motivom položene grane ljevjkasto izvijen. Rub, stepenasto profiliran, čini ležaj za poklopac. Na obodu otvora, malo ukošenom prema dolje, motiv rombova s tačkama. Na obje strane oboda i na gornjem dijelu posude prilemljene dvije ljevene ručke s lisnatim i cvjetnim zavojima. Poklopac vrlo blago sveden, gladak, ima u sredini matičnim vijkom učvršćen ukras od 4 bobice na peteljka (a 4 druge peteljke su otkinute) s jednim listom. Oko te kitice pri dnu na proboj izvedena pločica sa 8 radijalno smještenih listova. Žigovi kao na vrču pod a).

Visina 13,6 cm. do vrha ručke. Širina podnožja 8,1 cm. Promjer poklopca 11 cm.

c) Kaserola od srebra (inv. br. 10347) iskucana, ljevena i puncirana, s drvenim drškom (sl. 12). Na tri ljevene izvijene nožice sa dva papka, koje gornjim, širokim, lisnatim dijelom prijanjaju (prilemljene) uz posudu, koja je polukuglasta, malo spljoštenog dna, s rubnim pojasom urešenim (punciranim) uspravnim grančicama lovora. Iznad jedne noge prilemljen je na trbuhu posude tuljac, u koji je usađen drven tokaren držak. Poklopac je okrugao, blago uvijen uz rub, glatkom stepenicom prelazi na gladak, blago sveden srednji dio, koji ima u sredini matičnim vijkom učvršćen prihvata u obliku šuplje sploštene kugle oblikovane od osam radijalno smještenih, spuštanih i zaobljenih listova. Na vrhu kuglica ispod prihvata izrezana je pločica

sa osam radijalno smještenih šiljastih listova. Žig krune utisnut je ovdje iznad oba ostala žiga. Visina do vrha prihvata 13,5 cm, dužina 24 cm, promjer otvora 12,9 cm, raspon nožica 9 cm.

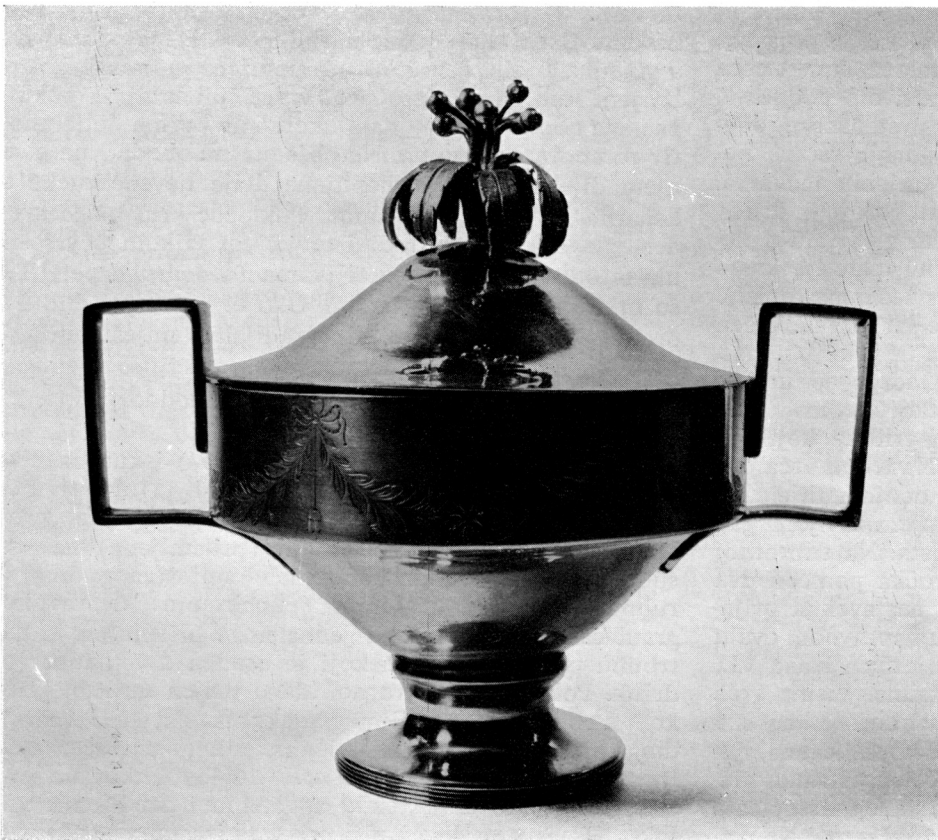
d) Vreć od srebra (inv. br. 11565), iskucan, ljeven i graviran, s drvenom ručkom. Podnožje okruglo, okomita, glatka ruba. Mala, glatka stepenica čini prijelaz na svedeni dio, koji je na rubu urešen pojasom s valovito komponiranom viticom vinove loze. Malom stepenicom uzdiže se srednji, glatki, ponešto koso uzdignuti dio podnožja, koji zatim prelazi u valjkastu nogu s prstenastim obostrano kosim nodusom, koji je s gornje strane urešen graviranim pojasom niza rombova ispunjenih tačkama. Na vrlo nisku, valjkastu nogu nadovezuje se glatka, jajolika posuda vrča, koja je samo u gornjem dijelu urešena stepenasto izbočenim vijencem s valovito komponiranom viticom vinove loze (kao na rubu podnožja). Vrat je blago uvijen, gladak a pri vrhu malo ljevkaasto proširen i urešen pojasom rombova s tačkama, iznad kojeg je okomit, gladak rub. Na njemu je šarkom učvršćen ravan, okrugao poklopac, koji prianja uz grlo prstenastim donjim dijelom. Na rubu poklopca uzak pojas rombova s tačkama, a u sredini je »rozeta« od šest izrezanih radijalno komponiranih listića; u njoj je ljevkaasta limena zdjelica, kroz koju je matičnim vijkom učvršćena plastična kitica zvonolikih cvjetova: deset radijalno raspoređenih, spuštjenih čaška, a srednji cvijet uzdignut. Na trup posude prilemljena je cijev izljeva, urešena u donjem dijelu sa tri reljefna uzdignuta lista, a u gornjem lavljom glavom, ispod koje su četiri spuštjena lista. Na suprotnoj strani je uzvijena, crno obojena, drvena ručka, učvršćena pomoću dva cjevasta, glatka nasada, koji lisnatim nastavcima prianjaju uz vrat i trup posude. Žigovi kao na a—c.

Visina do vrha ručke 28,2 cm, promjer podnožja 8,8 cm, promjer otvora 6,3 cm.

e) Šećernica od srebra, sa 2 ručke i s poklopcem (inv. br. 11769). Iskucana i gravirana (sl. 13). Podnožje okruglo, okomita ruba sa 4 užljebine, gore glatko, blago uzvijena prelazi u mosurastu nogu, koja nosi posudu. Ta je posuda dolje glatka, izvijena, a gore valjkasta. Na valjkastom dijelu gravirane su girlande lišća s po 1 rozetom u sredini svake girlande, a sa svake vezanke, kojima su spojene girlande, visi po jedna gumbarska kita. Bočno su matičnjacima aplicirane dvije ručke, glatko kovane, plosne, pačetvorinasta oblika. Poklopac je gladak, blago sveden i uzvinut, a na temelju je matičnjakom učvršćen prihvat u obliku plastične kitice s bobama i rezanim lišćem. Ispod kitice je zaštitna pločica u obliku izrezane lisnate rozete. Na poklopcu je dolje prilemljen okomit obod, koji ulazi u posudu da poklopac bolje pristaje. Žigovi su kao na a—d, ali nije udaren mali žig krune, koji se nalazi na naprijed opisanim komadima.

Visina 15 cm, najveći raspon 17,9 cm. Donji promjer 6,8, gornji 12,3 cm.

f) Šećernica od srebra, sa 2 ručke i s poklopcem, (Zagreb, priv. posjed)^{28a} (sl. 14). Iskucana s graviranim biljnim motivima i ljevenim prihvatom u obliku kitice jagoda, podnožje okruglo, glatka, okomita ruba, a na gornjem rubnom pojasu urešeno graviranim radijalno smještenim motivima glatkih, vrpčastih, potkovičastih lukova, u kojima je po jedna spuštjena cvjetna grana. Gornji dio podnožja je gladak, mosurasto uvijen. Na njemu je polujajolika kupa, urešena u gornjem dijelu horizontalnim pojasom s glatkim lukovima, unutar kojih su grančice šiljastih listova, a između lukova po tri cvijeta. Sa strane je po jedna ručka od lima u obliku istokračnog trokuta, koji je izvana gladak, a iznutra punciran nizom šiljatih listića, a sastavi su mu na uglovima prekriti po jednim malenim, šiljatim glatkim ovalom. Poklopac je gladak, u sredini sveden, a prema rubu se blago uvija. Na vrhu je apliciran ljeven prihvat u

13. Šećernica od srebra, rad Vinka Lehmana u Zagrebu, početkom 19. stoljeća. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, inv. br. 11769.

obliku kitice jagoda. Jedna ručka je odlomljena, ali ačuvana i provizorno prilijepljena uz posudu.

Visina 17 cm, donji promjer 7,8 cm, gornji 10,5 cm. Žigovi su kao na a—d.

Vrč pod d) razlikuje se od vrča pod a) oblikom privata na poklopcu i uresnim pojasom valovito komponirane vinove loze. Grifon na vrču pod a, možda ima simbolično značenje. Grifon je, po mitološkim legendama, bio posvećen Apolonu, bogu Sunca, a bio je čuvar zlata. Po tradiciji Baktrijaca, susjeda Indijaca, grifon je i svoje gnijezdo pravio od zlata. Alkemistima je Sunce bilo simbol zlata. Moguće je da su ta značenja i ti simboli bili poznati zlataru Lehmannu, jer je početkom 19. stoljeća bilo u doba neoklasicizma veoma rašireno tumačenje antiknih simbola i njihova upotreba. Grifon je kao čuvar zlata i simbol Sunca — zlata mogao značiti *Lehmannu* i simbol njegove struke. Možda je taj vrč izveo kao ispitno djelo (majsterštük ili remek), kad je postigao majstorsku čast u Zagrebu. U svakom slučaju svjedoči vrlo dobra izvedba ljevene figure grifona, koji svojim krilima čini zgodan prihvat na poklopcu, da je Lehmann doista bio majstor svoje struke. Ukusno su primijenjeni i motivi prepleta, koji prate i naglašavaju u nekoliko pojaseva oblike vrča: na trupu, na podnožju, na vratu i na poklopcu. Te pojaseve vidimo i na šecernici, koja je zacijelo pripadala istoj garnituri. I ona se povodi svojim oblikom s dvije ručice za antiknim oblicima posuda. Prihvat na poklopcu čini skupina trešanja s lišćem. Upotrebom su otkinuti i nestali neki dijelovi tog prihvata, pa nam tako krnj ne može predočiti prvotni izgled tog komada, no sačuvani ostaci nam pomažu da maštom upotpunimo taj lijepi rad.

Oblici Lehmannovih posuda i motivi ukrasa na njima srodni su onima u susjednim ugarskim i austrijskim zemljama. Vrlo slične vrčeve i kaserole radio je npr. čuveni mađarski zlatar *Jozsef Szentpéteri* prvih decenija 19. stoljeća.²⁹ Ukrase lukova ispunjene biljnim motivima grančica lišća i nizova cvjetova, kakve vidimo na *Lehmannovoj* šecernici i u privatnom posjedu u Zagrebu (f), nalazimo slične na podnožju klasicističkog vrča iz 1810 godine, radu *Antona Rabiča*, koji je bio ljubljanski zlatar, a 1804. primljen je u ceh zlatara u Grazu, jer se tamo preselio.³⁰ Prihvati u obliku kitica cvijeća ili plodova na poklopcima *Lehmannovih* radova nalaze se također vrlo srodni na *Rabičevim* djelima, npr. na kaseroli iz 1807. godine, koja je i svojim osnovnim oblicima i životinjskim nogama³¹ vrlo bliza *Lehmannovoj*, na šecernici iz iste godine.³²

Te srodnosti su razumljive, jer su zlatarski pomoćnici u krajevima bivše Austrije i Ugarske, prije negoli su mogli postati majstorima, morali putovati izvan mjesta svog naukovanja po susjednim zemljama, a i kasnije — kao majstori — znali su seliti iz jednog grada u drugi.

U Dijecezanskom muzeju u Zagrebu sačuvana su dva votiva iz Marije Bistrice, od kojih jedan prikazuje dijete u pelenama, a drugi dva oka.³³ Na obima su karaktere-

²⁹ *Sándor Mihalik*, »Szentpéteri József«, Budapest 1954, str. 123. Vidi također u časopisu »Magyar Művészet«, god. V, br. 6, 1. XI 1948, str. 273.

³⁰ *Josef Joos*, »Das steirische Goldschmiedehandwerk...« u *Kunst und Kunsthandwerk*, Wien, XXI, 1918, str. 291 (o Rabiču), str. 292 (o vrčevima iz 1810. godine u današnjem Muzeju za primijenjenu umjetnost u Beču), vidi i str. 297, sl. 3.

³¹ »Kunst und Kunsthandwerk«, XXI, 1918, str. 292 (tekst) i str. 301, sl. 4.

³² »Kunst und Kunsthandwerk«, XXI, 1918, str. 292. i str. 303, sl. 5.

³³ Karton II, 5 (dijete); V, 43 (dva oka),

14. Šecernica od srebra, rad zagrebačkog zlatara Vinka Lehmannna, oko 1810. g. U privatnom posjedu u Zagrebu.

ristična tri žiga: imeni žig VL sa zvijezdom iznad inicijala, kruna sa tri zupca, tri kule s brojem 13. — U posjedu grofa Géze Andrassyja u Budimpešti evidentirao je prof. Károly Csányi empiresku kaserolu, koja ima žig VL i žig s tri kule i broj 13, koji su vrlo slični³⁴ onima na *Lehmannovim* radovima, pa je vjerojatno i ta kaserola Lehmannovo djelo.

O majstoru Lehmannu objavio je nešto podataka prof. dr Milan Stahuljak.³⁵ Poznato je, prema tome, da je *Lehmann* umro u Zagrebu 18. V 1819, jer ga je ubio njegov pastorak Eberhard.³⁶ *Lehmannova* udovica Julijana vodila je još 1828. zlatarsku radionicu.³⁷

³⁴ *E. Köszeghy*, »Magyarországi ötvösjegyek«, Budapest 1936, str. 359, br. 2139.

³⁵ *M. Stahuljak*, »Zagrebačka risarska škola i njezini prvi učitelji«, Tkalčićev zbornik, sv. I, Zagreb 1955, str. 155, bilj 11.

³⁶ Zahvaljujem dru Franji Buntaku, direktoru Muzeja grada Zagreba, koji mi je saopćio ovaj podatak: u Arhivu grada Zagreba, u skupini Acta politica, fasc. DXXII, Anno 1820, nalazi se spis Relatio super sanitatis statu 1819, koji sadržava referat gradskog fizika, gdje se spominje da je zlatar Vinko Lehman, star 33 godine, 18 svibnja 1819. oko 5 sati poslije podne u svojoj radionici ranjen u prsa i umro poslije četvrt sata. Obdukcija je izvršena 20. V, a isti dan je uapšen Ivan Eberhard, zlatarski naučnik, zbog ubistva, kako se vidi iz tabele s popisom zatvorenika, koja je priložena spisu. Eberhard je u toj tabeli pod br. 8.

³⁷ *Janos Kapossy*, »Magyarországi ötvösök...« u časopisu »Levertári Közlemények« god. XI, 1933 (posebni otisak, str. 39).